

ΤΟΝΟΙ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΑ

ΠΟΣΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΤΟΝΟΙ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ;

Οι τόνοι στα αρχαία ελληνικά είναι τρεις:

η οξεία ($\cdot$) π.χ. (θόλος)

η βαρεία ($\cdot\cdot$) π.χ. (λαός)

η περισπωμένη ($\cdot\cdot\cdot$) π.χ. (τιμῶ)

ΣΕ ΠΟΙΑ ΘΕΣΗ ΜΠΑΙΝΟΥΝ ΟΙ ΤΟΝΟΙ;

Οι τόνοι μπαίνουν στη λήγουσα (Λ), στην παραλήγουσα (ΠΛ) και στην προπαραλήγουσα (ΠΠΛ)

Μια λέξη, ανάλογα με τη συλλαβή στην οποία τονίζεται, λέγεται:

οξύτονη, αν έχει οξεία στη λήγουσα, π.χ. πα-τήρ $\cdot$

περισπώμενη, αν έχει περισπωμένη στη λήγουσα, π.χ. τι-μῶ

παροξύτονη, αν έχει οξεία στην παραλήγουσα, π.χ. λό-γος

προπερισπώμενη, αν έχει περισπωμένη στην παραλήγουσα, π.χ. δῶ-ρον

προπαροξύτονη, αν έχει οξεία στην προπαραλήγουσα, ἄν-θρω-πος

ΒΑΣΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΝΙΣΜΟΥ

1. Καμιά λέξη δεν τονίζεται πιο πάνω από την προπαραλήγουσα, π.χ.

ΠΠΛ	ΠΛ	Λ
λέ	γο	μεν
ἐ	λέ	γο
ἐ	λε	γὸ
	με	θα

ΠΠΛ = προπαραλήγουσα, ΠΛ = παραλήγουσα, Λ = λήγουσα

ΠΟΤΕ ΒΑΖΟΥΜΕ ΟΞΕΙΑ;

2. Οξεία παίρνει **πάντα** η προπαραλήγουσα, π.χ. ἄν-θρω-πος

3. Οξεία παίρνουν **πάντα** τα φωνήεντα **ό** και **έ**, π.χ. λόγος, νέος (δε μας ενδιαφέρει αν βρίσκονται στη Λ στην ΠΛ ή στην ΠΠΛ)

4. Οξεία παίρνει η παραλήγουσα όταν:

η παραλήγουσα είναι μακρά (**Μ**)

και η λήγουσα είναι μακρά (**Μ**),

άρα έχουμε **ΜΜ**, π.χ.,

ΠΛ Λ
Μ Μ
οξεία

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ:

ΠΠΛ ΠΛ Λ
Μ Μ
οξεία
κή πων
θή κη
δώ ρων
κώ μη
άν θρώ πων
άν θρώ ποις

Για τα μακρά και τα βραχέα πληροφορίες μπορείς να βρεις [εδώ](#).

Υπενθυμίζουμε ότι γενικά οι δίφθογγοι είναι **μακρόχρονοι**. Όμως οι δίφθογγοι **αι** και **οι** όταν βρίσκονται στο τέλος της λέξης θεωρούνται ως **βραχύχρονοι**. Στην περίπτωση βεβαίως που οι δίφθογγοι **αι** και **οι** είναι

καταλήξεις της ευκτικής ή βρίσκονται στο τέλος των επιρρημάτων και των επιφωνημάτων είναι και πάλι **μακρόχρονοι**.

ΠΟΤΕ ΒΑΖΟΥΜΕ ΠΕΡΙΣΠΩΜΕΝΗ;

5. Περισπωμένη βάζουμε στην παραλήγουσα όταν:

η παραλήγουσα είναι μακρά (**M**)

και η λήγουσα είναι βραχεία (**B**)

άρα έχουμε **MB**, π.χ.

ΠΑ	Λ
M	B
κῆ	πος
περισπωμένη	

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ:

ΠΠΑ ΠΑ	Λ
M	B
περισπωμένη	
κῆ	πος
κῆ	πε
δῶ	ρον
πῶ	λε
φεῦ	γε
κῶ	μαι
γλῶσ	σα
βα	θεῖ
	αι

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Συχνά, πολλοί μαθητές μπερδεύονται, όταν έχουν να τονίσουν λέξεις όπως: **νέων**, **ὄλων**.

Στις περιπτώσεις αυτές προβληματίζονται τι τόνο θα βάλουν, γιατί σκέφτονται σύμφωνα με τον προηγούμενο κανόνα (της παραλήγουσας σε σχέση με τη λήγουσα). Όμως εδώ βάζουμε οξεία, γιατί τονίζουμε βραχύχρονα, το **ο** και το **ε**, που όπως μάθαμε παίρνουν πάντα οξεία, όπου κι αν βρίσκονται!

ΜΙΚΡΗ ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ας ανακεφαλαιώσουμε τους πρώτους βασικούς κανόνες με ένα πίνακα:

ΠΠΛ	άνθρωπος	οξεία
ο ε	μόνος, νέος	οξεία
ΠΛ(Μ) -Λ(Μ) ή ΜΜ	κήπων	οξεία
ΠΛ(Μ)-Λ(Β) ή ΜΒ	κήπος	περισπωμένη

Κατανόησε και απομνημόνευσε τον παραπάνω πίνακα. Θα λύσεις το πρόβλημα του τονισμού για πάντα. Άλλωστε δεν είναι και τίποτα σπουδαίο! Έχεις μάθει τόσα πράγματα στη ζωή σου! Τέσσερις σειρές θα σε νικήσουν!

[τραγούδι](#)

Για να διασκεδάσουμε λίγο, άκουσε αυτό το παλιό ρεμπέτικο

ΑΠΛΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΓΙΑ ΝΑ ΜΑΘΟΥΜΕ ΝΑ ΤΟΝΙΖΟΥΜΕ

Για να τονίσουμε μια λέξη, θα σκεφτόμαστε τους κανόνες με τη σειρά. Αν ισχύει ο κανόνας, τότε βάζουμε τον κατάλληλο τόνο, αν όχι, πάμε στον επόμενο κανόνα.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ:

Σκεφτόμαστε για τη λέξη θεος	Έστω ότι έχουμε να τονίσουμε τη λέξη θεος. α) ισχύει ο 1ος κανόνας, δηλαδή έχουμε να τονίσουμε ΠΠΛ; ΟΧΙ β) ισχύει ο 2ος κανόνας, δηλαδή έχουμε να τονίσουμε το ο ή το ε; ΝΑΙ άρα θα βάλουμε οξεία, δηλαδή θεός!
Σκεφτόμαστε για τη λέξη πληθος	Έστω ότι έχουμε να τονίσουμε τη λέξη πληθος. α) ισχύει ο 1ος κανόνας, δηλαδή έχουμε να τονίσουμε ΠΠΛ; ΟΧΙ β) ισχύει ο 2ος κανόνας, δηλαδή έχουμε να τονίσουμε το ο ή το ε; ΟΧΙ γ) από τον 3ο κανόνα, είμαστε στην περίπτωση ΜΜ ή ΜΒ; Στην περίπτωση ΜΒ άρα θα βάλουμε περισπωμένη, δηλαδή πλήθος!
Σκεφτόμαστε για τη λέξη κινδυνος	Έστω ότι έχουμε να τονίσουμε τη λέξη κινδυνος. α) ισχύει ο 1ος κανόνας, δηλαδή έχουμε να τονίσουμε ΠΠΛ; ΝΑΙ άρα θα βάλουμε οξεία, δηλαδή κίνδυνος!
Σκεφτόμαστε για τη λέξη πληθους	Έστω ότι έχουμε να τονίσουμε τη λέξη πληθους. α) ισχύει ο 1ος κανόνας, δηλαδή έχουμε να τονίσουμε ΠΠΛ; ΟΧΙ β) ισχύει ο 2ος κανόνας, δηλαδή έχουμε να τονίσουμε το ο ή το ε; ΟΧΙ γ) από τον 3ο κανόνα, είμαστε στην περίπτωση ΜΜ ή ΜΒ; Στην περίπτωση ΜΜ άρα θα βάλουμε οξεία, δηλαδή πλήθους!

ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΑ

Όπως φαίνεται από τις παραπάνω επιγραφές στο επίγραμμα και στα αγγεία φαίνεται καθαρά πως οι αρχαίοι έγραφαν μόνο με κεφαλαία και δε χρησιμοποιούσαν ούτε τόνους ούτε πνεύματα.

Παρατηρούμε όμως ότι για να δηλώσουν την δασεία (παχιά) προφορά των φωνηέντων και του συμφώνου -ρ- χρησιμοποιούσαν το γράμμα Η, π.χ. **Η**ΟΝ (όν), **Η**ΕΡΑΚΛΕΣ (Έρακλες), **Η**ΥΠΝΟΣ (Ύπνος), **Η**ΕΡΜΕΣ (Έρμες). Είναι προφανές ότι για να δηλώσουν την ψιλή (λεπτή) προφορά δε χρειαζόταν κανένα σημείο.

Στην Αττική μετά την ορθογραφική μεταρρύθμιση του 403 π.Χ. καταργείται στη γραφή το **Η** ως σημείο δάσυνσης και χρησιμοποιείται για να δηλώσει το μακρό μεσαίο φωνήεν, π.χ. ΠΛΗΘΟΣ και όχι ΠΛΕΘΟΣ.

Δες την παρακάτω εικόνα.

Σε άλλες περιοχές χρησιμοποιείται ήδη από τον 4^ο αι. π.Χ. για τη δάσυνση το αριστερό μισό του Η (**Η**)

Το σύμβολο αυτό χρησιμοποιήθηκε από τους γραμματικούς στους ελληνιστικούς για να δηλώσουν το δασυνόμενο φωνήεν, ενώ το αντίθετό του, το δεξιό μισό του Η (**ϝ**) για να δηλώσουν το ψιλό φωνήεν.

Με το πέρασμα των χρόνων τα σύμβολα μετατράπηκαν σε ορθές γωνίες, για να αποκτήσουν στα βυζαντινά χρόνια την καμπυλότητα που έχουν και σήμερα και να καθιερωθούν τον 10^ο αι. μΧ..

Άλλωστε, στα ελληνιστικά χρόνια, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, έπρεπε να βρεθεί ένας τρόπος να διδαχτεί η ελληνική γλώσσα και προφορά. Γι' αυτό και άρχισαν να χρησιμοποιούνται ευρέως τα διάφορα σημάδια είτε για τον τονισμό είτε για την προφορά των αρχικών φωνηέντων.

Βέβαια, η παχιά προφορά των φωνηέντων χάθηκε σταδιακά και εξελίχτηκε η προφορά σ' αυτήν που έχουμε σήμερα, με όλες τις κατά τόπους παραλλαγές, έμειναν όμως τα σημάδια για την γραφή των αρχαίων ελληνικών απλώς για λόγους ιστορικούς. Να μην ξεχνάμε ότι μόνο εμείς διαβάζουμε τα αρχαία ελληνικά με νεοελληνικό τρόπο. Οι υπόλοιποι λαοί ακολουθούν την ερασμακή προφορά.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΛΕΞΕΩΝ ΠΟΥ ΠΑΙΡΝΟΥΝ ΔΑΣΕΙΑ:

- 1) Οι λέξεις που αρχίζουν από **υ** ή από **ρ**: ύβριζω, ρόδον.
- 2) Τα άρθρα **ὁ, ἡ, αἱ** και οι δεικτικές αντωνυμίες **ὁδε, ἥδε, οἶδε, αἶδε· οὗτος, αὕτη**.
- 3) Οι αναφορικές αντωνυμίες και τα αναφορικά επιρρήματα (εκτός από τα ἔνθα, ἔνθεν): **ὅς, ἥ, ὅ** κτλ., **ὅπου, ὅθεν** κτλ.
- 4) Οι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας **ἡμεῖς, ἡμῶν** κτλ., **οὔ, οἷ, ἔ**, οι αντωνυμίες **ἕτερος, ἐκάτερος, ἕκαστος** και οι λέξεις που σχηματίζονται από αυτές (ἡμέτερος, ἑαυτοῦ, ἐτέρωθεν, ἐκάστοτε κτλ.).
- 5) Οι σύνδεσμοι **ἕως, ἡνίκα, ἵνα, ὁμως, ὅποτε, ὅπως, ὅτε, ὅτι, ὥς, ὥστε**.
- 6) Τα αριθμητικά **εἶς, ἓν, ἑξ, ἐπτά, ἑκατόν**· επίσης τα παράγωγα από αυτά· **ἑνδεκα, ἑξακόσιοι, ἑβδομήκοντα, ἑκατοντάκις** κτλ.
- 7) Οι ακόλουθες λέξεις (και όσες είναι παράγωγες από αυτές ή σύνθετες με **α'** συνθετικό τις λέξεις αυτές):

Α.- ἄβρός, ἄγιος, ἄγνός, Ἄδης, ἄδρός, ἄθρόος (στην αττική διάλεκτο), αἶμα, Αἶμος, αἰρέω-ῶ, αἰ ἁλαί (= η αλυκή), ἄλας, Αλιάκμων, γεν. -ονος, Ἀλίαρτος, ἀλιεύω (μτγν.), Ἀλικαρνασσός, ἄλις (= αρκετά), ἀλίσκομαι- ἄλωσις, ἄλλομαι (= πηδῶ), Ἀλόνησος,

άλουργίς, γεν. -ίδος (μτγν.), ὁ ἄλς, γεν. τοῦ ἁλὸς (= αλάτι· συχνά σε πληθ. οἱ ἅλεις = αλάτι, αλυκή), ἡ ἄλς, γεν. τῆς ἁλὸς (= θάλασσα), ἁλτήρ, πληθ. ἁλτῆρες, ἅλυσις, ἡ ἅλως (= αλώνι), ἅμα, ἅμαξα, ἁμαρτάνω, ἅμιλλα, ἅμμα (= δέσιμο, κόμπος· ἀπὸ το ἅπτω), ἀνύτω (ἀλλά και ἀνύ(τ)ω), ἀπαλός, ἅπαξ, ἀπλοῦς, ἅπτω-ἅπτομαι, ἄρμα, ἄρμόζω, ἄρμονία, ἄρμός, ἄρπαξ - ἄρπάζω, ἀφή, ἀνίκορος, ἀψίς, γεν. -ίδος.

Ε.- (Ἑβραῖος), τὸ ἔδος (= θρόνος, ναός, ἀγαλμα), ἔδρα, ἐδώλιον, ἔζομαι (= κάθομαι), εἰλόμην (ἀόρ. β' του αἰροῦμαι), εἵμαρται – εἵμαρμένη, εἵργνυμι και εἵργνύω (= ἐμποδίζω τὴν ἐξοδο, κλείνω μέσα· ἐνὼ εἵργω = ἐμποδίζω τὴν εἰσοδο, ἀποκλείω), εἵρκτή, Ἑκάβη, ἐκάς (= μακριά), Ἑκάτη, ἐκών, Ἑλένη, Ἑλικών (γεν. -ῶνος), ἡ ἔλιξ, ἐλίττω (= τυλίγω, στρέφω), ἔλκος, ἔλκω (μεταγ. ἐλκύω), Ἑλλάς, Ἑλλην, ἡ ἔλμινς (γεν. -ινθος = σκουλήκι τῶν εντέρων), τὸ ἔλος, ἔνεκα ἢ ἔνεκεν, ἐξής, ἔξω (μέλλ. του ρ. ἔχω), ἐορτή, ἔρκος (= φραγμός), ἔρμα, ἐρμηνεύω, Ἑρμῆς, ἔρπω, ἐσπέρα, ἔσπερος, ἐσπόμην (ἀόρ. β' του ἔπομαι), ἐστιάω-ῶ, ἐταῖρος, ἔτοιμος και ἐτοῖμος, εὐρίσκω, ἐφθός (= βραστός· γιὰ τὰ μέταλλα = καθαρισμένος με φωτιά, καθαρός), ἔψω (= βράζω), ἔωλος (= παλιός, ὄχι πρόσφατος), ἡ ἔως (= πρῶι).

Η.- Ἥβη, ἡγέομαι –οῦμαι, ἡδομαι, ἡκιστα, ἡκω, ἡλιξ (= συνομήλικος, σύντροφος), Ἥλιαία, ἡλιος, ἡλος (= καρφί), ἡμέρα, ἡμερος, ἡμι- (αχώριστο μέρος), ἡμισυς, ἡ ἡνία και τὰ ἡνία (= χαλινός), ἡπαρ, Ἥρα, Ἡρακλῆς, Ἡρόδοτος, ἥρως, Ἡσίοδος, ἡσυχος, ἡττα, ἡττάομαι –ῶμαι, ἡττων, Ἡφαιστος.

Ι.- ἰδρύω, ἰδρώς, ἰέραξ, ἱερός, ἱημι, ἱκανός, ἱκέτης, ἱκνέομαι –οῦμαι, ἰλάσκομαι, ἰλαρός, ἰλεως, ἰμάς, ἰμάτιον, ἱμερος (= πόθος), ἵππος, (μεταγεν. ἵπταμαι), ἴστημι, ἰστός - ἰστίον, ἱστορία, ἱστορέω –ῶ, ἴστωρ (γεν. -ορος = ἐμπειρος, γνώστης).

Ο.- ὁδός, ὀλκάς (= πλοῖο που ρυμουλκεῖται, φορτηγό), ὀλκή (= ἐλξη, εἰσπνοή, βάρος), ὁ ὀλκός (= μηχανήμα με· το οποίο ἐσερνάν τα πλοῖα, λουρί, χαλινός, τροχία, αὐλάκι), ὄλμος, ὄλος, ὀρμαθός, ὀρμή, ὁ ὄρμος, ὁ ὄρος, τὸ ὄριον, ὀρίζω, ὀράω –ῶ, ὄσιος.

Ω.- ὦρα, ὠραῖος, ὠριμος.

ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΤΟΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

α) Στα απλά φωνήεντα και τους καταχρηστικούς διφθόγγους, ὅταν γράφονται με μικρά γράμματα, ὁ τόνος ἢ το πνεῦμα σημειώνεται ἀπὸ πάνω: ἀρετή, ἐορτή, τῷ ἀνθρώπῳ, ἥως, ᾧδεῖον· ὅταν εἶναι κεφαλαία, σημειώνεται ἐμπρός και πρὸς τὰ πάνω: Ἀθηνᾶ, Ἑλλάς, Ἡώς, Ὡιδεῖον ἢ Ὤδεῖον.

β) Στους κύριους διφθόγγους ο τόνος ή το πνεύμα σημειώνεται πάνω στο δεύτερο φωνήεν: αὐτός, αἰρετός, εὕρισκω, ναύτης, σφαῖρα, Αἰγεύς.

γ) Όταν ο τόνος και το πνεύμα βρίσκονται στην ίδια συλλαβή, τότε η οξεία ή η βαρεία σημειώνεται ύστερ' από το πνεύμα και η περισπωμένη από πάνω του: ἄνθρωπος, Ἑλλήν, αὖριον, Αἴας ὅς ἦρως ἦν, εὗρος, Ἥρα, ἦπαρ.

δ) Ο τόνος και το πνεύμα παραλείπονται σε λέξεις που γράφονται ολόκληρες με κεφαλαία: ΕΛΛΑΣ, ΑΙΓΙΝΑ, ΠΑΡΘΕΝΩΝ.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΝΙΣΜΟ

1. [Άσκηση τονισμού και δικαιολόγηση](#)
2. Τονίστε και δικαιολογήστε [1η δεκάδα](#) **
3. Τονίστε και δικαιολογήστε [2η δεκάδα](#) **
4. Τονίστε και δικαιολογήστε [1η δεκάδα](#) ***
5. Τονίστε και δικαιολογήστε [2η δεκάδα](#) ***
6. Τονίστε και δικαιολογήστε (σχ. βιβ. Α' 3, 1η) [1η δεκάδα](#)
7. Τονίστε και δικαιολογήστε (σχ. βιβ. Α' 3, 1η) [2η δεκάδα](#)
8. Τονίστε και δικαιολογήστε (σχ. βιβ. Α' 3, 1η) [3η δεκάδα](#)
9. [Διάλεξε τη λέξη με τον σωστό τόνο](#)
10. [Τονίστε τις λέξεις © Νίκος Κετσετζόγλου](#)
11. [Τονίστε τις λέξεις και δικαιολογήστε τον τόνο που επιλέξατε](#) (σχ. βιβλ. Β' 1, 1η) **

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΑ

1. [1η άσκηση για τα πνεύματα](#)
2. [2η άσκηση για τα πνεύματα](#)

ΠΡΟΣΟΧΗ: ΟΙ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΑΥΤΟΔΙΟΡΘΩΣΗΣ .ΔΕ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΝΑ ΣΤΕΙΛΕΤΕ ΤΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

